

Кириченко В.В. Соціально-психологічний феномен «протестного мислення» в умовах гібридної війни. *Психологічні проблем творчості: матеріали XXII Міжнародної науково-практичної конференції, 23 липня 2022 року* / за ред. В.О. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2022. С. 115-122

Кириченко Віктор Васильович,

доктор психологічних наук, професор кафедри соціальної та практичної психології

Житомирський державний університет імені І. Франка

м. Житомир, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН «ПРОТЕСТНОГО МИСЛЕННЯ» В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Вступ. Війни є одним зі способів подолання протиріччя: суспільного, соціального, світоглядного. Але, як показує історична практика, людина дуже швидко виходить за межі гуманного, перетворюючи ідею протистояння у сліпу війну усіх проти усіх. У таких умовах заперечується бодай найменша можливість існування розвитку, віна у такому антигуманному форматі не призводить ні до чого. Дивно виглядає, але війна може мати позитивні наслідки, які не настільки катастрофічно виглядають: маркетингові, наукові, корпоративні війни рухають науковий прогрес. В основі прогресу, як ми вважаємо, є особливий тип мислення, який змушує людину не погоджуватися, приймати, а навпаки – полемізувати, заперечувати, протистояти. Загальна тенденція світового розвитку полягає у поступовому накопиченні протиріч, які виливаються у локальні чи глобальні вибухи прогресу. Не можна створити чогось – не зруйнувавши попереднього. Найбільш стрімкі ривки загальноцивілізаційного прогресу відбувалися після великих природних чи

соціальних катаклізмів. В умовах ідеологічного протистояння, яке у військовій та соціальній номенклатурі, побутує як – гібридна війна, на перший план виступає загальногрупова (загальнонаціональна) тенденція заперечувати світ (світогляд) ворога (опонента, супротивника).

У попередніх наших дослідженнях ми встановили, що загалом людині притаманні чотири основні стратегії світосприйняття: сегрегація, ексклюзія, інтеграція та інклюзія. Адаптивна доцільність їх використання доведена в умовах соціально-рольової ідентифікації (на рівні групової ідентифікації «ми») [1] (рис.1).

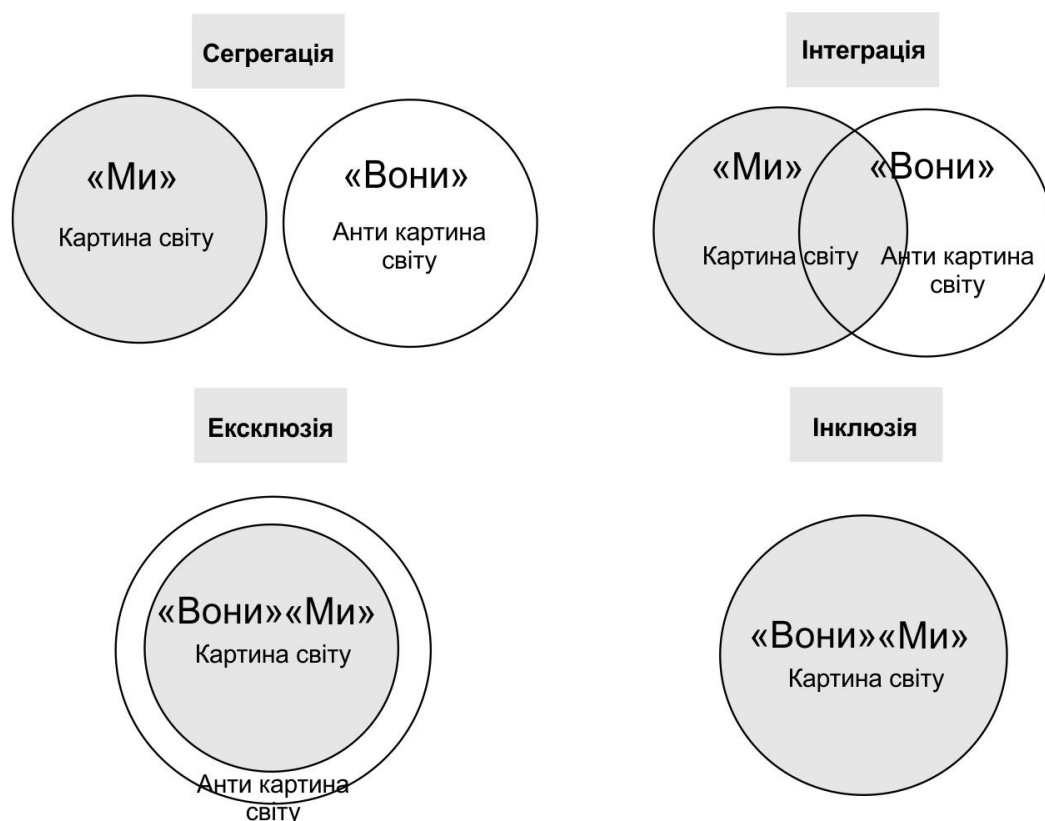

Рис.1. Моделі формування картини та анти карти світу в умовах різних стратегій світосприйняття.

В умовах світоглядної сегрегації відбувається поділ досвіду на суспільно корисний (активний) та анти досвід, що виконує в суспільстві функцію табу.

Розвиток культури (культур) етнонаціональних, релігійних, ідеолого-соціальних угруповань базувався тривалий час на пошуках диференційних відмінностей та утвердження власної автентичності. Боротьба за неї і рухала культуру та мистецтво шляхом пошуку унікального і неповторного. Світоглядні стратегії світосприйняття сегрегації, інтеграції та ексклюзії у кінцевому випадку передбачають формування як усталеної картини світу, так і її анти моделі, яка перебувала в культурній ізоляції. З одного боку анти картина світу знаходиться в умовах мораторію та заборони, з іншого – вона популяризується як модель того, що не може за будь-яких умов стати частиною основної суспільно прийнятної картини світу. Як і на «початку людської історії» вихідним для сучасного суспільного прогресу є модель світу, яка протиставляється іншій, ворожій. Рух проти чогось має більший потенціал розвитку, ніж рух «за щось». Ідейна диференціація з можливістю до конфронтації на початках еволюції соціокультурного середовища зберігала внутрішню цілісність системи, дозволяла чинити опір впливу інших культур, протидіяла експансії. Держави з авторитарною системою політичної організації орієнтовані на культурну ізоляцію та сегрегацію інформаційного контенту на «свій» та «чужий».

В умовах військового протистояння, коли образ ворога є яскраво інформаційно артикульованим, людина об'єктивно схиляється до заперечення його картини світу [2]. Анти картина світу, яка заперечує світогляд ворога, є продуктом протестного мислення людини та суспільства, яке веде боротьбу. В основу антикартини світу покладені основні ідеологічні та ціннісні імперативи ворога, усе, що може свідчити про дотичність до нього, спорідненість. Інколи під «махових» протестного руху суспільства потрапляють абсолютно раціональні та корисні речі, але виключення з цього правила не може бути. В умовах ідеологічного протистояння «хорошого ворога» не може існувати, принаймні доти поки ведуться активні бойові дії. Натомість, у межах масової культури, починають з'являтися альтернативні продукти культурної, наукової,

економічної діяльності, які інколи є кращим за ті аналоги, які існували в умовах спільного культурного поля сторін, які воюють. Це є спробою перевершити ворога, показати його культурну та світоглядну бідність.

В умовах українсько-російської війни, активна фаза якої почалася в лютому 2022 року, показала, що в умовах протесту суспільство схильне до тотального заперечення культурних та наукових надбань ворога, активно формуючи власну культурну ноосферу. Це може стати хорошим поштовхом для створення альтернативного бачення, нових винаходів та інтенсифікації економічної діяльності.

Використана література

1. Кириченко В. В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2020. 245 с. (ISBN 978-966-485-257-6)

2. Кириченко В.В. Психологія образу ворога у масовій свідомості. *Філософія, релігія та культура в глобалізованому світі* : Всеукраїнська науково-теоретична конференція з міжнародною участю, 23 листопада 2015 року : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. П.Ю. Саух [та ін.]. Житомир : Видавець О.О. Євинок, 2015. С. 69–74